

Я.М. МАКАРЕНКО

Інститут ботаніки імені М.Г. Холодного НАН України
вул. Терещенківська, 2, м. Київ, 01004, Україна

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка
вул. Остроградського, 2, м. Полтава, 36000, Україна
ya_makarenko@ukr.net

ПЕРША ЗНАХІДКА В УКРАЇНІ *AGARICUS IODOSMUS* (*AGARICACEAE*)

Makarenko Ya.M. **The first record of *Agaricus iodosmus* (*Agaricaceae*) in Ukraine.** Ukr. Bot. J., 2016, 73(4): 382–384.

M.G. Kholodny Institute of Botany, National Academy of Sciences of Ukraine
2, Tereshchenkivska Str., Kyiv, 01004, Ukraine

V.G. Korolenko Poltava National Pedagogical University
2, Ostrohradskoho Str., Poltava, 36000, Ukraine

Abstract. *Agaricus iodosmus* is reported as a new species of agaric fungi for Ukraine. Previously, this species was also known as *A. xanthodermus* var. *pilatianus* and *A. pilatianus*, not recorded in Ukraine. The description of the species is given and its locality within the Left Bank Forest-Steppe is provided (Poltava Region, Shyshaky District, left bank of the Psel River, Yaresky village). Morphological characters of *A. iodosmus* and related species are discussed.

Key words: *Basidiomycota*, *Agaricales*, *Xanthodermatei*, Psel River basin, Poltava Region

Протягом 2012–2015 рр. ми вивчали агарикоїдні гриби (*Agaricales*, *Boletales* та *Russulales*) басейну р. Псел (Полтавська обл.) з метою з'ясування їх видового складу та поширення в різних рослинних угрупованнях регіону. У ході досліджень нами був виявлений *Agaricus iodosmus* Heinem., новий для території України вид. Він належить до секції *Xanthodermatei* Singer роду *Agaricus* L. (Kerrigan et al., 2005). Зазначимо, що на початку 70-х років минулого століття цей гриб був вдруге описаний як різновидність *A. xanthodermus* (var. *pilatianus* Bohus (Bohus, 1971), яка пізніше була піднята до рангу виду – *A. pilatianus* (Bohus) Bohus (Bohus, 1974). Р.В. Керріган зі співавторами (Kerrigan et al., 2005), порівнявши описи та низку зразків *A. iodosmus* і *A. pilatianus*, дійшли висновку, що мова йде про один і той же вид. Останній вважали за окремий вид лише на основі відсутності йодоформного запаху і бруднокоричневого забарвлення, а також дещо меншої шапинки. Однак ці ознаки є досить мінливими і тому не мають таксономічного значення. *Agaricus iodosmus* визнається і в номенклатурній базі MucBank (MucBank Database), де *A. xanthodermus* var. *pilatianus* та *A. pilatianus* розглядаються як пізніші синоніми до цього виду.

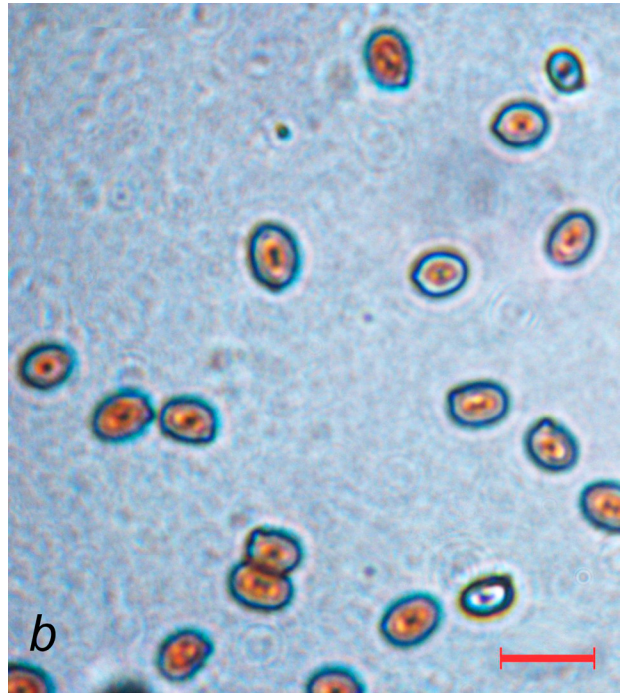
Оскільки *A. iodosmus* є новим для України видом, зареєстрованим тільки в одному локалітеті Лівобережного Лісостепу, вважаємо за доцільне навести його повний опис та ілюстрацію (рисунок).

***Agaricus iodosmus* Heinem.**, Bull. Soc. Mycol. France 81(3): 399. 1965

Syn.: *Agaricus xanthodermus* var. *pilatianus* Bohus, Ann. Hist.-Nat. Mus. Natl. Hung. 63: 80. 1971. – *Agaricus pilatianus* (Bohus) Bohus, Ann. Hist.-Nat. Mus. Natl. Hung. 66: 78. 1974. – *Agaricus pilatianus* f. *magnus* Bohus, ibid.: 79. – *Agaricus pilatianus* f. *silvaticoides* Bohus, ibid.: 80. – *Agaricus pilatianus* var. *iodoformicus* Hlaváček, Mykol. Sborn. 78(3–4): 115. 2001.

Шапинка 6–8 см, опукло-розпростерта, в центрі притиснута, сірувато-коричнювата, тріщинувата. Пластинки тонкі, спочатку білуваті потім шоколадно-коричневі, з пурпуровим відтінком (рисунок, а). Споривий порошок темно-коричневий. Спори 5–6 × 4,3–5 мкм, широкояйцеподібні, з латеральним апікулюсом, гладенькі, з товстою стінкою; відношення довжини до ширини – 1,26–1,39 (рисунок, б). Ніжка 5–7 × 0,8–1,5 см, центральна, вгорі трошки розширена, без бульби, біла, в основі з коричневим відтінком, з верхівковим простим з роздвоєними краями кільцем. М'якуш білий, при автооксидації в основі ніжки стає охристо-жовтого кольору, із запахом карболової кислоти.

Полтавська обл., Шишацький р-н, лівий берег р. Псел, околиця с. Яреськи (25° 48' 20" пн. ш.,



Agaricus iodosmus: a – гербарний зразок; b – спори (лінійка – 10 мкм)
Agaricus iodosmus: a – herbarium specimen; b – spores (scale – 10 μm)

35° 12' 15" сх. д.), біля сміттєзвалища, на ґрунті, 20.10.2013, Я.М. Макаренко.

Загальне поширення. Європа: Австрія (Venturella, Padovan, 1993), Болгарія (Lacheva, 2012), Велика Британія (Phillips, 2006), Італія (Venturella, Padovan, 1993; Galli, 2009; Associazione Micologica..., 2016), Росія (Ivanov et al., 2002), Угорщина (Babos, 1989); Азія: Кіпр (Torrejón, 2014), Туреччина (Sesli, Denchev, 2010); Африка: Марокко (Kerrigan et al., 2005; Haimed et al., 2013); Північна Америка: США (Kerrigan et al., 2005); Південна Америка: Аргентина (Niveiro, Alberto, 2013). Зростає на порушених ґрунтах, у парках, садах, на узбіччях доріг.

Більшість представників секції *Xanthodermatei*, в тому числі і *A. iodosmus*, досить швидко на зрізі жовтіють, особливо в основі ніжки, наприклад, *A. bulbillosus* Heinem. & Gooss.-Font., *A. endoxanthus* Berk. & Broome, *A. menieri* Bon, *A. moelleri* Wasser, *A. pseudopratisensis* (Bohus) Wasser, *A. xanthodermus* Genev. та *A. xanthosarcus* Heinem. & Gooss.-Font. Спорідненими з *A. iodosmus* видами є *A. menieri*, *A. moelleri* та *A. pseudopratisensis* (Associazione Micologica..., 2016). *Agaricus menieri* легко відрізняється від двох інших вузьким, м'ясистим притиснутим до ніжки кільцем, але не від *A. iodosmus*, у якого основна відмінність – коричнево-сірий кольір шапинки. *Agaricus menieri* також характеризується найбільшим розміром спор (7–9 × 5–5,5 мкм) у секції *Xanthodermatei* (Kerrigan et al., 2005). Зростає на піщаному ґрунті, прибережних дюнах. *Agaricus moelleri* має білу шапинку, покриту темними лусочками від сіро-коричневого до сажистого кольору. М'якуш з неприємним запахом фенолу або чорнила. У *A. pseudopratisensis* м'якуш при пошкодженні і на зрізі спершу білий, потім блідо-жовтий, через 2–3 хвилини рожевіє, стає блідо-червоним або червоно-коричневим, особливо в нижній частині ніжки, має слабкий запах фенолу чи йоду.

Подяки
 Автор висловлює щирі подяку д.б.н., проф. В.П. Гелюті за цінні поради при написанні повідомлення, к.б.н., доц. І.С. Беседіній за постійну підтримку польових мікологічних досліджень к.б.н., доц. В.М. Помогайбо за надання літературних джерел.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Associazione Micologica Italiana Naturalistica Telematica, available at: <http://www.funghiitaliani.it/index.php?showtopic=55209> (accessed 25 April 2016).
- Babos M. Magyarország kalaposgombáinak (*Agaricales* s. l.) jegyzéke, *Mikol. Közlem.*, Clusiana, 1989 (1–3): 3–234.
- Bohus G. *Agaricus* studies III., *Ann. Hist.-Natl. Mus. Nat. Hung.*, 1971, **63**: 77–82.
- Bohus G. *Agaricus* studies IV., *Ann. Hist.-Natl. Mus. Nat. Hung.*, 1974, **66**: 78–85.
- Galli R. *Agaricus* termofili e mediterranei, *Micologia nelle Marche*, 2009, **3**(2): 8–13.
- Haimed M., Nmichi A., Ouazzani Touhami A., Benkirane R., Douira A. Bibliographic inventory of Moroccan Central Plateau fungi, *J. Anim. & Plant Sci.*, 2013, **18**(2): 2723–2749.
- Ivanov A.I., Novikova L.A., Chistyakova A.A., Zaplatin P.I., Vasyukov V.M., Razzhivina T.V., Kireev E.A. *Krasnaya kniga Penzenskoy oblasti. T. 1: Hriby i sosudistye rasteniya*, Penza, 2002, 160 pp. [Иванов А.И., Новикова Л.А., Чистякова А.А., Заплатин П.И., Васюков В.М., Разживина Т.В., Киреев Е.А. *Красная книга Пензенской области. Т. 1: Грибы и сосудистые растения*. – Пенза, 2002. – 160 с.].
- Kerrigan R.W., Callac P., Guinberteau J., Challen M.P., Parra L. A. *Agaricus* section *Xanthodermatei*: a phylogenetic reconstruction with commentary on taxa, *Mycologia*, 2005, **97**(6): 1292–1315.
- Lacheva M. New data of some rare larger fungi of *Agaricaceae* (*Agaricales*) in Bulgaria, *Sci. Technol.*, 2012, **2**(6): 24–29.
- Mycobank Database, available at: <http://www.mycobank.org/> (accessed 27 October 2015).
- Niveiro N., Alberto E. Checklist of the Argentinean *Agaricales* 5. *Agaricaceae*, *Mycotaxon*, 2013, available at: http://www.mycotaxon.com/resources/checklists/niveiro_v122_checklist.pdf (accessed 27 October 2015).
- Phillips R. *Mushrooms*, London: Macmillan, 2006, 384 pp.
- Sesli E., Denchev C.M. Checklists of the myxomycetes, larger ascomycetes, and larger basidiomycetes in Turkey, *Mycotaxon*, 2010, available at: <http://www.mycotaxon.com/resources/checklists/sesli-v106-checklist.pdf> (accessed 27 October 2015).
- Torrejón M. Annotated checklist of fungi in Cyprus Island. 1. Larger *Basidiomycota*, *Acta Mycol.*, 2014, **49**(1): 109–134.
- Venturella G., Padovan F. *Agaricus pilatianus*, a new record for the Sicilian mycoflora, *Fl. Medit.*, 1993, **3**: 319–322.
- Макаренко Я.М. Перша знахідка в Україні *Agaricus iodosmus* (*Agaricaceae*). – Укр. ботан. журн., 2016, **73**(4): 382–384.
- Институт ботаніки імені М.Г. Холодного НАН України вул. Терещенківська, 2, м. Київ, 01004, Україна
Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка вул. Остроградського, 2, м. Полтава, 36000, Україна
- Повідомляється про знахідку *Agaricus iodosmus* – нового для України виду агарикоїдних грибів. Він був відомий і під іншими назвами – *A. xanthodermus* var. *pilatianus* та *A. pilatianus*, однак в Україні ніколи не реєструвався. Наводяться його опис та відомості про поширення на території Лівобережного Лісостепу (Полтавська обл., Шишацький р-н, лівий берег р. Псел, с. Ярьські). Обговорюються морфологічні особливості *A. iodosmus* і близьких до нього видів.
- Ключові слова:** *Basidiomycota*, *Agaricales*, *Xanthodermatei*, басейн ріки Псел, Полтавська область
- Макаренко Я.Н. Первая находка в Украине *Agaricus iodosmus* (*Agaricaceae*). – Укр. ботан. журн. – 2016. – **73**(4): 382–384.
- Институт ботаники имени Н.Г. Холодного НАН Украины ул. Терещенковская, 2, г. Киев, 01004, Украина
Полтавский национальный педагогический университет имени В.Г. Короленко ул. Остроградского, 2, г. Полтава, 36000, Украина
- Сообщается о находке *Agaricus iodosmus* – нового для Украины вида агарикоидных грибов. Этот вид был известен и под другими названиями – *A. xanthodermus* var. *pilatianus* и *A. pilatianus*, однако в Украине он ни разу не регистрировался. Приводятся его описание и сведения о распространении в Левобережной Лесостепи (Полтавская обл., Шишацкий р-н, левый берег р. Псел, с. Ярьски). Обсуждаются морфологические особенности *A. iodosmus* и близких ему видов.
- Ключевые слова:** *Basidiomycota*, *Agaricales*, *Xanthodermatei*, бассейн реки Псел, Полтавская область

Рекомендує до друку
В.П. Гайова

Надійшла 17.11.2015